

ПРЕПИСКА ВИТОЛДА ГОМБРОВИЧА И ЧЕСЛАВА МИЛОША

1.

15. II. 54.

Venezuela 615 dep. 5
Buenos Aires*Драги господине Чеславе,*

Пре неколико дана добио сам *La prise du pouvoir*, са вашом цененом посветом.¹ Поседујем већ и *Спасење*² — за које сам резервисао време за читање током одмора, који на срећу куца на врату мог затвора (колико сте срећнији!)

Веома сам Вам захвалан за *Mascolo*³. То је једна од малобројних марксистичких књига, које се могу читати, јер је то дело талента и сјајне интелигенције. Били сте у праву када сте тврдили да ћу у њему наћи много властите мисли — ствар је у томе да и он, и Ви, и ја учествујемо у истој револуцији, која се осећа у ваздуху и то одавно — чије сазревање све више обузима и књижевност. Међутим сматрам да је придавање тој светраној кризи само једног аспекта у супротности са природом живота, чак, читајући овакве ствари чини ми се да тај живот истиче кроз све пукотине конструкције. Кроз овакве књиге постаје очигледно да које мере књижевност и уметност не врше своју улогу — колико су се подредиле интелекту и свим његовим апстракцијама. Нисам присталица праваца у уметности који нападају разум или се труде да га заобиђу — детињство које је толико спекултивно — али ако би у практици (ту се поново срећем с марксизмом) уметност снажније афирмисала личност, тј. конкретног човека, изашла би на крај са тим формулама, апстракцијама, системима, теоријама, чија се мудрост изједначује са глупошћу. Али за нас, тј. за Вас и мене интелектуална критика марксизма није лака ствар, јер се много шта инспирисано њиме настанило и у нама.

Да ли сте разговарали с Камијем? Да ли сте нашли примерак *Ферд.* и драму на француском⁴ у *«Културе»*? Чланак о Вама у *«Новостима»* је врхунац перфидије и обмане.⁵ О мени је Самбор написао на нивоу ћачког састава.⁶ Чуо сам да је о Вама писао Јеленјски у *«Култ»*, или још нисам добио број. Шта мислите о мом одговору на Ваш одговор?⁷ Овим завршавам и шаљем Вам пуно срдчних поздрава

Витолд Гомбрович

2.

7. V. 54.
Venezuela 615 dep. 5
B. A.*Драги господине Чеславе,*

пре два месеца ослободио сам се банке (узео сам неплаћено одсуство), лутам по Аргентини — ово писмо пишем на броду, који ме вози огромном реком Параном, далеко на север⁸. О *Prix du pouvoir* написао сам нешто у свом дневниччу.¹⁰ То је веома, веома снажна књига, иако је тешко схватити на чему се темељи њена сугестивност. Ви сте једини писац у чијим рукама наша (пољска) стварност постаје апокалиптична и то без измишљања. Увек морам да полемиши са Вама, са чим се морате помирити, јер ће још дуго година баласт актуелности у Вашим списима притискati уметнички аспект као и да ће Ваш «става бити дискутабилнији од Ваше уметности. Природно, ја никам рецензент, већ код Вас само ловим оно што је за мене горуће у виду Историје, коју просипате на нас. Многе ствари нас раздвајају, иако сте ми најближи у савременој пољској књижевности. Стало ми је да се утврди и ојача Ваш утицај на Пољаке. Међутим, читање Ваше поезије наводи ме на медитирање, односно уколико је Ваша

уметност више уметност, утолико сам даљи од Вас — наравно, не ради се о замеркама него што сте за мене тако речије класик, због чега корачамо потпуно различитим путевима. Извесне ствари, којима се ја ни за шта на свету не предајем, Ви прихватате на простору те форме.

Видим да су Ваши добронамерни поступци уродили плодом, јер ми је Ками упутио писмо. Наравно, немам појам колико је пар добронамерних реченица израз његових искрених осећања, иако у писму пише да хоће да ми помогне и да не моју драму препоручиti неколицини директора француских авангардних позоришта.¹¹ Горе је с оним што пише у следећој реченици: *Pour des raisons réglement commerciales il sera difficile de faire traduire votre roman en français.*¹² У сваком случају то је нешто и мислим да ће се из тога испилити нешто конкретно.

Прихватио сам *Mascolo*, чак сам писао о њему.¹³ То је значајна и поучна књига. Овим завршавам, шаљем Вам пуно срдчних поздрава.

В. Г.

Треснуо сам по носу Грабицку због њеног писма у *«Новостима»*.¹⁴

3.

13. VII. 56.

Драги господине Чеславе,

мало пре договорили смо се да Вас Елен замоли за чланчић или есеј за *«Цицлон»*. То је веома добар књижевни тромесечник, у коме сарађују најбољи пејачи Јужне Америке.¹⁵ И ја у њему објављујем.¹⁶ За ове прилике не плаћају лишене. После читања *Заробљеног ума* и *La prise du pouvoir* веома су заинтересовани за Вас. Ових пар речи пишем на бразака, из *Дневника* знate о мени и ја сам често обавештаван о Вама. Мој дубок наклон

Витолд Гомбрович

4.

18. VII. 57.

Драги господине Чеславе,

хвали Вам за опширно писмо — исцрпнији одговор остављам за послие објављивања Вашег фрагмената у *«Култури»*,¹⁷ с обзиром да желите да знate моје мишљење — иако сматрам да Вам неће много користити, јер у књижевности «свако иде својим путем».

Пре неколико дана доспео ми је у руке број *«Preuves»* посвећен пољској књижевности, видим да ми у свом чланку дватпостеће посебну пажњу¹⁸ — за шта вам срдечно захваљујем. Веома се бојим да тај број у француском читаоцу не изазове страховиту пометњу у вези моје личности: јер је недавно у истом *«Preuves»* видео фрагмент мого дела, којима је одата посебна част,¹⁹ читao Бондијеву рецензију, у којој стоји да је *«Ferdydurke, riens moins qu'un chef-d'œuvre»*,²⁰ а из овог броја сазнаје да је савремена пољска књижевност крајње слаба као и да мене нема међу датим примерима. Тешко је захтевати да схвати да нисам *пољска књижевност*, јер сам *емигрантска књижевност*. Господине Чеславе, немојте ме сматрати мегаломаном, али знам како реагује страни читалац на моје ствари, имам права да се сматрам писцем с посебним местом у књижевности и то не само пољском. То је објективна ситу-

1.

1. Cz. Milosz, *La prise du pouvoir* »La Guilde du Livre?«, Lausanne 1953. У деловима *Дневника* објављеним нешто раније (»Култура« 1953.бр. 9) Гомбрович је забележио: »Пошта. Р. ми је послала писма и часописе, између осталих »Културу«. Из ње сазнајем да је Милош добио При Prix Europeen за роман који ми није познат: *La prise du pouvoir*. У истој »Култури« Милошеве опаске о *Venčanju* и *Trans* — *Atlantiku*.

2. Cz. Milosz, *Ocalenie*, Warszawa 1945.

3. D. Mascolo, *Le communisme. Relation et communication ou la dialectique des valeurs et des besoins*, Gallimard, Paris 1953.

4. Реч је о *Венчану*.

5. Сигурно се ради о рецензији С. Маџевића (*Wiadomości* 1953.бр. 16) о *Заробљеном уму*, коју је Гомбрович критички прокоментирао у *Дневнику* 1953.

6. Самбор (M. Chmielewic) разматрао је *Trans* — *Atlantik* у рецензији *Swoista swojszczyna*, *Wiadomości* 1953.бр. 47.

7. К. А. Јеленски Пoета и хисторија, *«Култура»* 1954.бр. 1—2.

8. Реч је о дискусији о *Заробљеном уму* коју је Гомбрович започео у *Дневнику*, објављеном у *«Култури»* (1953.бр. 9), коју је прихватио Милош (Gombrowicz, »Култура« 1953.бр. 10) и наставио Гомбрович (*«Култура»* 1954.бр. 1—2). Гомбровичев прилог прештампан у *Дневнику* (1953 — 1956), Париз 1957; Милошеви одговори објављени у *Континентима*, Рагуз 1958. Дискусију двојица писаца у том периоду у целини разматра Ј. Јаргески и *еџуји* Вушицци, *«Teksty»* 1981.бр. 4—5.

9. упор. *Dariusz Rio Parana*, унет у *Дневник* 1956.

10. Види *Дневник* (1953 — 1956), из. X.

11. Ту чинијеницу Гомбрович помиње и у *Дневнику* 1(из. VII. 1954): »писмо од Камија, у коме пита да ли се слажем да Венчане понуди неком директору позоришта у Паризу« (1953 — 1956), Париз 1957; Милошеви одговори објављени у *Континентима*, Рагуз 1958. Дискусију двојица писаца у том периоду у целини разматра Ј. Јаргески и *еџуји* Вушицци, *«Teksty»* 1981.бр. 4—5.

12. У с. X *Дневнику* види фрагмент који почиње речима: »Господине Ирене Г. из Торонта упутила је писамце уреднику »Wiadomości«. То је тако дело де-ло...«

13. *Масколо* је књиза Гомбрович је посветио неколико фрагмената свога *Дневника* (1953 — 1956), види с. VIII. IX.

14. У с. X *Дневнику* види фрагмент који почиње речима: »Господине Ирене Г. из Торонта упутила је писамце уреднику »Wiadomości«. То је тако дело де-ло...«

15. Сигурно је реч о часопису »Ciclon«, који је на Куби издавао Ноге Rodriguez Фор пријатељ Лезаме Лиме.

16. Године 1955. Гомбрович је у »Ciclon« објавио есеј Против песника, по-ред текстова Унгарија, Монталса, Казимирда и Викторија Окампо (види *Tango Gombrowisz*, Krakow 1984, с. 12).

ПОЉА 160

ација моје књижевности, која простира се из реакције људи, а не мој субјективан суд. Стално сам приморан да се правдам због националне импотенције, коју лично не осећам. Вама је лако, јер сте на Западу награђивани и превођени, а мене у Паризу чека тешка борба око издавања *Ferdidurke* (превод је тако речи готов)²¹ и те ситине нису практично неважне за мене. Да ме љубазно не помињете, са мојим објављивањем било би крајње фатално.

Одлажући подробнији разговор са Вама, док не прочитам Ваш нови рад (високонапонска тема; само кад не бисте писали »за њих», тј. за западног читаоца, већ искључиво »за себе« — то је моје становиште)²² клањам вам се

Б. Б.

5.

17. XII. 61.

Драги Чеславе,

као да си одсутан, откуд Ти пада на памет да смо на ви²³ Твоје писмо је најпре одлежало код Ђедројића, затим код мене, јер сам тек прејчју стигао из Приреполиса (плаже у Уругвају). Моја мисао често кружи око Тебе, јер у емиграцији певамо главне арије; мада је то споредна ствар. У том мишиљењу ми, међутим, смета што сам Те недовољно читao, тј. не све и не најпажљивије, нпр. Твоју поезију и део прозе. Код мене се не ради о незаинтересованости, већ је то ствар технике, времена, распореда читања и сл., знаш како је то, вероватно и Ти мене слично читаš, тј. кад стигнеш. То се своди на то да имам утисак да Твоја стварност у много чему додирај моју, али се на Твом терену осећам несигурно — отуд нејасност у ономе што сам о Теби набљао у »Култури«²⁴. Ја сам Ти криричар из друге руке. Потпуно би погрешио сумњајући да се из мојих недоречности крију некакве игре. Тиме се не бавим. Истински сматрам да си у тешкој ситуацији с обзиром на Твоје везе с пољском шмировом (по мени, постоји велики плут — чини ми се да у Теби осећам Твоју некадашњу средину, да са њом ниси погубио везе), као и на Твоју улогу **референта** за Средње-Источну Европу, који Ти је наметнуло развоје додгаја. Бити у тешкој ситуацији карактерише заправо литературу високе класе, који из себе више извлачи (то је увек радује при писању), уколико више тешкоћа навали на њега. Понекад мислим како би било занимљиво ако бисмо у »Култури« полемисали у вишеј стилу, мада су то, боже благи, риа desideria²⁵, јер се нема времена, једва сам исправио француски превод **Порнографије**²⁶, већ морам да спремим за штампу²⁷ други том **Дневника** и тако стапамо, ако није ово нешто друго; док мој нови роман **Космо** виси нада мном као Дамаклов мач²⁸. По мени грешиш што себе не сматраш романописцем. **Долина Исе и освајање власти**²⁹ доказују супротно — уопште сматрат да имаш превише обзира, да си претерано филозоф, чини ми се да имаш око ноге гвоздену куглу, коју си сам себи привезао. Једини начин да нешто скватиш је да ствараш — а маскима ми се омакла, али неш је лако разумети у позадини савремене мисли, или би можда ваљало речи да је једини начин да нешто скваташ стваралачко организовање, подређивање, напетање себе спољашњем свету.

Хвала ти за Вилсона (реци му да да опу **Ферди**)³⁰ и за друге Твоје гаучаде. Потрудићу се да Вилсону пошаљем **Ферди**, на пољском, мада то није лако, овде је изашао некакав идиотски пропис који налаже да се књиге на страним језицима шаљу преко Царине, што је страховито губљење времена, које немам, јер кроз недељу дана опет крећемо за Приреполис. Веома сам се обрадовао што те је студија о Шулцу³¹ заинтересовала, појма немам шта пишем, својевремено ми је понеко јављао о својим утисцима. Сада се то све ређе додгаја. Морамо бринути о томе да наши односи остану у реду, јер многи магарци сањају да један другом повадимо очи. Довиђења

В. Г.

6.

25. XI. 1961.

Драги Гомборовичу,

С обзиром да смо на «ви», оставимо на тсме. Током пресељења изгубио сам негде вашу адресу и морам да пишем преко »Културе«. Пишаћем под утиском фрагмента из **Дневника** о Шулцу³², који сам управно прочитао. У њему су дотакнуте капиталне ствари, ствари од огромног значаја — нарочито за оне, који хоће да сквате нешто из књижевности после 1930. и из властитог живота. Мое узбуђење због оног што сам прочитао, потиче отуд што управно размишљам о догодовштинама вилјанске групе песника »Жагари« и уопште о догодовштинама тзв. друге авангарде, скватијући то као последицу судара племинског старинског (јаче израженог у Литви него у Польској) и с јавногардиошћу³³. ... То да сте били свесни тога скватали смо изокола и као у магли. Ваше предратне играрије с хералдиком упућивале су на некакво скваташе бика за рогове. Узгряд, веома ме је изненадило када сам прочитао да су Гомборовичи из Жмуђа. То је појачало мој шовинизам. Ако је тако, где је онда Польска у књижевности, већ само Литва (закључују са чисто литванској презименом Норвида). Наравно, можете речи да сте пишући о Бруну Шул-

цу приказали **своју** ситуацију, а да се исти бавили некаквом социологијом књижевности. Међутим, увек се догађа да када пишемо о **себи**, истовремено пишемо и о другима и читалац изненада дохвљава *a shock of recognition*³⁴.

Пишаћем ово писмо, јер смо упућени један на другог, без контакта смо са читаоцем (читалац емигрант има углавном менталитет од пре 1939., отуд је да писац интелектуално мутан и нула). Мислим да вас не би засипали писмица ни после међународних успеха. Овде у Берклију кутио сам **Фердиурке** на енглеском и дао једном свом студенту да за семинарски рад упореди превод с оригиналом. Тај студент, Вилсон (син веома славног критичара Едмунда Вилсона и књижевнице Мери Макарти³⁵) провео је неколико месеци у Кракову и изненадио је брзо научио пољски. Међутим, ту се појавио проблем. Сви ваших књига на пољском има у универзитетској библиотеци, али нема **Фердиурке**, не знам да ли је било после 1956. пољског издана³⁶. Написао сам »Култури« да ми, ако је то могуће, дадави пољски примерак³⁷. Ако не може, Вилсон хоће да напише рад о питањима, која намеће превод **Порнографије** — са фрагментима у властитом преводу. Узгряд, с обзиром да не одржавамо контакт, сигурно да не знаће да **Порнографију између осталог** сматрам највернијом, с обзиром на реализмичност и метафоричност, сликом илјадног покрета у Польској између 1939. и 1945., који је био продужетак покрета из 1863., односно ослањање о дворцу, ако су уопште још постојали. Или, Гомила се на завршетку **Фердиурке** временски продужила.

Да ли сам било како доприноса америчком издању **Фердиурке**? Сумњам. Мада, када ме је једна њујоршка фирма својевремено питала, одговорио сам здравицом у част Гомборовича.

Постојао је и момент, када сам се малчице љутио због онога што сам у фрагментима дневника нашао о својој **Родној Европи**³⁸. То ми је личило на **нејасне** или недоречне претензије. Ту књигу не могу да видим у **очима читалаца**. Рецензије у емигрантској штампи су веома ретке. Гридиевски ме осуђује, Ђедроиц је не спушта на реченицу о књигама које не издаје, јер је племић (усталом, ко би писао). Та књига имала је само једну реченицу, на нивоу кртенизма, из пера Лободовског³⁹, и крај. Появљала се једна на италијанском, у којој некакви комунистички идидијије су разматрају, а један од њих усвојије да да изјави да је 1940. побегао из Совјетског Савеза Хитлеру(!). Появила се и на немачком, тамо ће их сигурно бити доста, али ме то **упиште** не занима. Треба да се појави и у Америци. Да ли је та књига за мене била оружје у расправљању са светом? Свакако да јесте, мада је њен циљ био извучи **максимум** властитих супротности, које се могу извучи, а да ниси романописац (јер се таквим не сматрат). Разлика међу нама је у томе што ви, покушавајући да покидате и савладате форму, стварате форму, што је свакако боље (тако мислим), када је реч о економичности напора, мада сам написао много ствари, које нису биле ни ломљење на стварање форме, због чега се увршћују у публицистичку вишеј рада или критику, убаџавање лопатом у главу. У **Родној Европи** покушао сам да говорим о одређеном служењу — било је то ћаволски тешко, јер оно што имамо у малом прсту треба да учнимо приступачним, да објаснимо, да увргнемо — што није значајно само за странце, јер је много тога и за најмлађу генерацију у Польској такође бајка о гвозденом вуку. Многи расцерпи (у које спада и несренина социологичност) својство су моје природе, отуд паклене свађе са Чапским, који не може да свари моје »дјијалектике грозоте« — због чега га још више волим.

Мој живот у новом отеловљењу, отеловљењу професора словенских књижевности (нико не би веровао, али моја номинација овде није ни у каквој вези са **Заробљеним умом** и сл.), краје ми од одговора, поред других књижевних радова успео сам да напиша некакав рад о Ст. Бжозовском³⁵. У пролеће ћу имати курс »Modern Polish poetry and fiction« (сада предајем другу половину XIX века), у којој ће Гомборович заузимати јако много места. Уосталом, и недавно сам у вези приче као жанра упоређивања Транс-Атлантик(!) са **Сопличиним сећањима** Жевуског.

8. II. 68

978 Grizzly Peak Blvd.
Berkeley, Calif. 94708

Драги Витолде,

Опостиш што не пишем на машини, јер то не волим, потрудићу се да пишем јасније. У фази самдалеког, готово загробног живота, не добијам писма ни од кога, вероватно је то у интересу адресата и уопште ми је тешко. Ућутао је сасвим чак и благородни Кот⁴⁰ по свој прилици има сувише својих брига. Што се тиче друштвеног живота овде предаје проф. Татаркјевић, који је напушио 46 година, али је румен, жив и уредан, остали су, закључно са мном, били његови студенти у различитим периодима: Јан Кот, који предаје на Department of Drama и управо завршава режију Еурипидовог **Ореста** у универзитетском позоришту; Зјислав Најдер, који се бави проучавањем ногу инсеката, специјалиста за Конрада, дакле естетичар, предаје

4.

17. Сигурно је реч о Милошевом прилогу Здравењу литератуке. О Гомборовичу (»Култура« 1957. nr 10), у коме полемише са есесом К. А. Јеленског Bohaterksi niebohatstwo Gombrowicza (»Култура« 1957. nr 9).

18. Cz. Milosz Les lettres polonoises et le complexe nationaliste, »Preuves« Avril 1957 nr 74. У истом броју блок превода пољске књижевности насловио је Ecrivains de la Pologne Nouvelle.

19. »Preuves« 1953. nr 34, у коме су објављени фрагменти Гомборовичевих дела, с уводом К. А. Јеленског.

20. F. Bondy »Nin mne, jak arcydzielo«, »Preuves« 1953. nr 33 (рец. шпанског превода **Ferdidurke**).

21. Француски превод романа појавио се следеће године: **Ferdidurke**. Роман, прев. Броне, преаг. К. А. Јеленски, R. Juliard, Parisc 1958.

22. Сигурно је реч о **Другој Европи**, коју је Милош објавио у »Култури« 1959. године.

5.

23. Види почетак Милошевог писма Гомборовичу од 25. XI 1961.

24. »Култура« 1960. nr 7—8, прештампано у **Дневнику** (1957—1961). Paruz 1962, погл. XVII. Види фусноту 37, уз Милошево писмо од 25. XI. 1961.

25. Лат пусте жеље.

26. Француски превод романа појавио се следеће године: **Le pornographie**. Роман, прев. G. Lisowski, R. Juliard, Parisc 1962.

27. Други том **Дневника** издај 1962.

28. Први фрагмент **Космоса Гомборовича** је објавио у »Култури« 1962. nr 7—8.

29. Сигурно је реч о **Освајању власти**.

30. Види фусноту 34, уз Милошево писмо од 25. XI. 1961.

31. »Култура« 1961. nr 11, прештампано у **Дневнику** (1961—1966). Paruz 1966. Види фусноту 32, уз Милошево писмо од 25. XI. 1961.

6.

32. Реч је о фрагменту објављеном у »Култури« 1961. nr 11, а касније у Гомборовичевом **Дневнику** (1961—1966) (Paruz 1971, с. 9—20). У њему чита:

«...ја, иако издајник и ругалац властитог »ферира«, — потицо сам из ње — чини ми се да сам већ рекао да многој моје коренове треба тражити у епохи највеће распустности племства, у осамнаестом веку. Веома сам из саске епоко. Због тога ми је Бруно, који кључи пред уметничну, непривлачну. Али, ту није крај. Једном ногом у простирућем земљепоседничко-племинском свету, а другом у интелекту и авангардији књижевности, налазио сам се између та два света. „Бити између“ није рђав начин да узимаш да умакнеш и поставиш **изнад** (c. 15).

33. Потрес због препознавања.

34. Едмунд Вилсон (1895—1972), познати амерички критичар, аутор преко тридесет књига, од којих су најпознатије: **Axel's Castle. A Study in the Imaginative Literature of 1870—1930** (1931), **The Shock of Recognition. The Development of Literature in the United States. Recorded by the Men Who Made It** (1845—1938) (1943), **Classics and Commercials: A Literary Chronicle of the Forties** (1950), **The Shores of Light: A Literary Chronicle of the Twenties and Thirties** (1952).

Mary McCarthy (1912 —), амерички романописац, аутор романа: **The Company She Keeps** (1942), **The Group** (1963), **The Oasis** (1949), **A Charmed Life** (1955), **The Groves of Academy** (1952), **Birds of America** (1971), репортаже из вијетнамског рата. Као члан ирија за књижевну награду Форментор изјављаја је да је најбоља у стању да то крајем прочита Гомборовичев **Порнографију**.

35. Реч је о америчком издању **Порнографију**.

36. Реч је о америчком издању **Фердиурке**, у преводу Erica Mosbacher, Harcourt, Brace and World, New York 1961.

филозофију у Дејвису (кампусу нашег универзитета, удаљеном неких 60 миља одавде); Анџеј Вирт, чију си антологију савремене пољске драме на немачком сигурно добио, управо је стигао у *Dep. of Drama* на Стенфордском универзитету (30 миља одавде). Рита⁴¹ пише да је довршила своју дисертацију. Честитати јој у моје и Јанкино⁴² име. Сигурно пати што си прикован за сто у Вансу, док други путују. Живео си на том континенту доста дugo да не знаш да су дистанце велике, а промене од места до места мале, према томе одушевљење је сумњиво. Овај континент ме сустике и гуши својим садашњим ореолом, рат у Вијетнаму и црначко питање гурају нас у нови грађански рат, вероватно ми је суђено да ми живот противите у некаквој Виткацијевој **Незаситости**, као да је било мало Пољске пре 1939. и између 1939. и 1945. Наравно ту су и пилуле Мурти-Бинга⁴³ — и најразумнији студент заражени су култом источнчачке мудрости, Херманом Хесеом итд. Овде је био Јежи Сито, песник и преводилац енглеске поезије, из Варшаве, васпитаван у Индији и Лондону, који течно говори енглески, али је краје ужаснут овданим Римом, уочи пропasti. Лично сам прилично отпоран, труdim се да пишем, макар за себе, о онome што овде видим и о чему мислим, требао би да из тога испадне књига⁴⁴. Осим тога трудим се да се супротстављам различitim отровима, обраћајући се својим студентима, са којима имам жив контакт, јер је на среду амерички универзитет мање формалан од европског, што ме држи. Сада држим преглед пољске књижевности (тачније, културне историје) студентима русистике и курс савремене пољске књижевности, који сам започео од Пшибишишевског и Виспијањског, позивајући се на оно што је мени и Јанки Апго или Татаркјевић причао о својој младости, односно 1900. године, или да је Пшибишишевски наш савременик. На задовољство студената стигао сам већ до Тебе. Имам их доста. Нажалост, они што читају само на енглеском, морају се задовољити са **Фердидурке** и **Порнографијом**, мада се појавио и **Космос**, али у Лондону, тако да га овде још нема. Ајриберн⁴⁵ преводи **Венчане** за Grove Press. Оно што ми је показивао, јако је добро. Интелигентан је, осећа стил, разуме комад (тј. **Венчане**), иду му од руке партије у стиху, маштovit је у налажењу плебејских сквилацата (свиња и сл.). Мања ће бити Моли, Влајо сигурно Цони, Игнаци не може да буде Игнатијус, јер није плебејско име. У праву си када кажеш да су Виткацијеви романи есеји, мада их више волим од његових комада. Ако Ајриберн преведе цељу **Незаситост**, онако како је превео нека поглавља пре него што се латио **Венчане**, биће то велики успех. Његова жена, Немица, чита **Незаситост** на немачком и скичи да је задовољства.

Ускоро ће изаћи моја **Родна Европа** у Њујорку, код Даблдеја, на енглеском. Можеш ли ми пружити свет? Пингвин Бук из Лондона, који издаје песничке серије, обрачио ми се с предлогом да на енглеском изда избор моје поезије (с тим да га ја и преведем, заједно са Питером Дејлом Скотом). Међутим, како им књиге једног песника слабо иду, нуде двојицу песника, мене би хтели да дају са Атилом Јохефом (мађарским пролетерским Рембоом, који је тридесетих година извршио самоубиство). Необичан предлог. Одбио сам га. Поновили су га, али сада не знам како да поступим. Видео сам велику рецензију о **Венчане** у *Die Zeit*⁴⁶. Искрено ти честитам интелигентне критичаре. Једино немаш среће са англосаксонским земљама. Оно што их блокира заслужује анализу. Мислим да је то у извесној вези са њиховим позориштем. То је позориште у коме је до преламања натуралистичких конвенција дошло тешко и касно, после Виспијањског у Пољској или после процват па експресионизму у Немачкој. Чак и њиховом «театру апсурда» прети непрестано клизanje у «фотографију природе». Сито ми је рекао да је у Њујорку видео Мрежеков **Танго**. У њему несрћни глумци, навикнути да играју сјајно себе свакодневне, сударају се по сценама потпуно беспомоћни (и **Танго** у Паризу је рђав, нарочито због глумца који игра Артура). То су по свој прилици симптоми некакве одвојености од «стварности», која мора бити психолошка, фројдовска и бог те питај још каква. Можда не би требало писати писма у стану меланхолије, али шта световати у вези питања: qui bono? Хтео бих да спасем свет, али не успевам, нити сам тако суманут да мислим или не мислим да то може доказати моје уметне писања, иако је било момената када је моја агресивност веровала у то. Не умем чак да упозорим ни католичку цркву, јер су се моји амерички пријатељи уверидели када сам рекао да је антихрист можда преобучен у Јована ХХIII. У Берклију, у католичким црквама, свирају на гитари, а у мисама се не чује ни реч латинског. Атмосфера радости — колективне и скаутске. Треба ли чекати четири века да се средина протестантизус? А горос мисе, волео бих да ми објасниш лиц Фредерика, јер његов последњи злочин узнемирује моје студенте. Грлим Те и поздрављам, у своје и Јанкино име, Рити Дартањанови наклони, за које је само способан племић из Жмућа.

Чеслав

Драги Витолде и Рита,

Ово писмо не може да надокнади наше одсуство у Вансу, истински нам је жао што смо толико удаљени.

Брине нас Витолдово здравље. Реците госпођи Пачковској⁴⁷ да сам је посебно заволео због Витолдовог писма, писаног њеном руком. Јули, а још увек пуно посла. Управо завршавам сећања или исповести мог умрлог пријатеља Александра Вата⁴⁸, која треба да се појаве у штампи. 1300 страна! Сличан документ од тога не постоји. Књижевна Варшава двадесетих година, Берлин, Париз, тридесете године, совјетски логори, Алма Ата, истакнути руски писци и сл. «Култура» објављује две моје књиге⁴⁹ — једну, у којој сам одлучио да одем даље: сви емигранти су сентиментални, пишу носталгично о земљама свога детињства и све је углавно просечно — али, иако је написано стотине хиљада просечних стихова о љубави, нема разлога да сматрамо да писма о љубави мора бити увек просечна. Због тога своју песничку збирку почињем реквијемом граду моје детињства, Вилну⁵⁰. Због тога то не могу бити сентименталне песме. Треба размишљати о тајни времена (Симон Вајл каже да је то једина и првобитна тајна, а зна-мо да је била поштовалац Пруста).

Витолд не ме схватити, ако кажем да сам у пољској књижевности хтео да сачувам одређен идејан простор.

Вратио се из Либека Ајриберн, преводилац **Венчане** (књига је коначно изашла). Из Немачке у Француску путовао је у време штрајка, због чега је одбацио претходни пројекат. Grove Press је наручио од њега превод **Оперета** и **Дневника**⁵¹. Још увек се бори с последњим поглављима Виткацијевичеве **Незаситости**. Отпутовао је у Мексико, где ће током шест месеци бити translator in residence, тј. The National Translation Center ће му платити да на миру преводи Витолду. Овде ће морати да дође на докторантски испит — јер намерава да пише дисертацију о Витолду.

Нашег млађег сина, Петера, ухватило је ново лудило — јдерчење по Заливу Сан Франциско. Тони, старији, проводи слободно време, односно када није у лабораторији, свирајући у једном ансамблу браташких музичара.

Моји послови се неће завршити, ако их не прекинем. Посетили бисмо Канадске планине, преко Ајдаха и Монтане. Због чега преко Ајдаха? Због имениног места. Када се путује од стране Калифорније мимоилази се Венемика, затим Бао, Москву, Не Пере (Прободен нос), Кер де Алин (Алинини срце) — трагови француских ловаца.

Сутра или прекосутре враћају се наши пријатељи из патриотског ходочашћа у Израел.

Видео сам добру представу **Хамлета** — лондонски глумачки ансамбл, режија Тонија Ричардсона.

Притиснут сам догађајима у Пољској, у пољској књижевности, да се не бих држало по страни, написао сам дужи чланак против тога⁵². То су све новости. Изненадила ме је моја реакција на роман у стилу XIX века. Не волим га (ни нови такође). Међутим, оборио ме је роман Солженицина **Одељење за рак** (који сам читao на руском). Чудно је да Руси нуде рецепт за писање **хришћанског романа** (који не постоји на Западу).

Грлим вас обоје, поздравите госпођу Пачковску, ако је и даље близу вас

Ваш Чеслав

Грли вас и Јанка, не чекам на њен потпис, јер желим да пошаљем писмо данас, а не сутра.

Ч.

9.

17. I. 69
978 Grizzly Peak Blvd.
Berkeley, Calif. 94708

Драги Витолдо,

Нећемо у Европу, тако да се наша нежна осећања неће испољити ходочашћем у Вансу. Због тога пишем. Са наклоношћу сам пратио окршаје у **«Вјадомостима»** («Новостијама»), веома саосећајући са њиховим читаоцима⁵³. У ствари, оно што називају «савремена уметност» уопште не разумеју, оставља их у стању ужаса и хаоса, а заправо сваког разумног човека 99% плодова пера и кичице и мора да ужасава Сигурно Те је забавила одбрана Гомбронија у име «савремености» неке тамошње госпође. Поставља се питање колико би се гнева испољио у Пољској у сличним писмима, када би то било допуштено? Тамо је најпопуларнији Крашевски, јер шта друго несрћници имају да читају. Тамо има доста рафиниране публике, мада рецензија Твојих књига мора да је лажна — што се кикотање тиче. Иако је Грове Прес наговестила излазак **Венчане** и **Космоса**, не могу да нађем. Тако велики временски размаци нису добри. Осим тога, критичари Те уопште не разумеју. Било би занимљиво анализирати — због чега. То је. Чини ми се, повезано са стањем умова у Америци, у којој је дошло до галопа Панургијевих онова, који донекле подсећа на лудило руске напредне интелигенције с краја XIX века. Успех књиге једино гарантује ауторова фотографија — Црна или браођа, с беретом Че Геваре. Остаје отворено питање да ли револуционарна младеж заједнички симпатије, јер брани «младост вечно нагу» или бичевање. Ако се удобимо у мит политичког терора у Европи, ка начин спасења човечанства, престане да буде

37. Реч је о завршном фрагменту XVII поглавља **Дневника** (1957 — 1961). Рагуз 1971, с. 199—200; првобитно објављен у **«Култури»** 1960. нр 7—8, с. 3—12. У њему Гомброниј пише: «Милош! Изузев песама, целокупна његова књижевност посвазана је с његовим личном књижевним ситуацијом, односно с његовом личном историјом, историјом његовог времена. Догодило се да је постао тако реди званични информатор о Истоку, посебно пољском — томе је посвећена целокупна његова проза. То није уметност ради уметности него уметност ради радиције. Милош је посвећен један од најзанимљивијих, најизуптилнијих, чак најизбуђујијих аспекта његове прозе је његова лична веза с пољским бофлом (...). Милош, али и друге Европе и јамство ће се најсавременији је што човек пише о Пољу у себи и «својој Европи», а не Као Пољак о Пољској и Истоку. Такав програм је тако да они били филозофи и нису превирали апстракцију, а Милош — уметник и егзистенцијалиста јер се боји као ватре, јер зна да она убија уметност. Даље, избегава формуле, ни шта не жeli да изађе из реке, да би је посматрао са обале, затнујући се у јене мутљаке, сваког час лично се анхажује на описивању себе, тада претвара да буде човек, постлају новоноћене конкретније Милош...» (Dziennik, 1957—1961, с. 199—200).

38. J. Łobodowski, рецензија у: «Syrena — Orze Biay, Paruz — Londyn 1960. pg. 46.

39. Реч је о књизи **Czowiek wśród skorpionów**, Paruz 1962.

7.

40. Konstanty A. Jeleński.
41. Mari Rita Labros, животна сапутница, а од 28. децембра 1968. Гомбронијева жене.

42. Јанина Длуска, прима по Ценкалска, жена Чеслава Милоша, умрла 1986.

43. Мотив из Виткацијеве **Незаситости**: пигуле које су онима који су их користили доносиле расположење и срећу, отпуштајући никому осетљивост на нерешиве онтолошке и метафизичке проблеме. Милош је у **Заробљеном** уму тај мотив послужио као метафора за Нову веру, тј. марксизам-љеминизам као опиум за интелигентуље.

44. Сигурно се ради о **Словенцима под Заливом Сан Франциско**, објављено 1969. у париском Књижевном институту.

45. Луј Ајрибер — амерички полониста, преподавао савремене пољске књижевности, пре свега Виткација и Гомбронија, аутор сјајног превода **Дон Џе**.

46. По свој прилици рецензија D. E. Zimmer **Eine irrefiziente Wirklichkeit**, Die Zeit 1968.

47. Књижевница Марија Пачкова, емигрирала из Пољске 60-их. Са мужем Бохданом била је чест гост Гомбронијевих у Вансу. Богдан Пачковски био је аутор серије сјајних фотографија Гомбронија из последњег периода његовог живота.

пријатно у Америци. А ниси ми веровао када сам ти говорио о напетостима у Америци. Недавно је Гинтер Грас одржао леп говор о сличним појавама у Немачкој. Допустио сам да ме провоцирају глупости Мјерошевског⁴⁴ и, нажалост, написао писмо »Култури«, које си сигурно читао⁴⁵. Гједроц је одавно тихо кључао због тога што не »делујем«, односно не пишем ватрене манифесте, декларације и сл. *Les pauvres*. Ситуација у Польској грозна, на горем нивоу од политике, јер мисао, језик силазе на дно, у некакву прасловенску мочвару, муцање, мрмљање, а овде активизам »Културе«, некакве *action painting* — толико тога сам већ видео код Гједроца, тако патетичног, а у вратломном напорима суморно. Наравно, ситуацију третирај озбиљно, јер све слути на то да можемо бити последњи пољски писци. Постоје и обавезе — ваљао је спаси бар језик, какву такву јасноћу, разумност и форму. Слађење језика и мисли у Польској по свој прилици је прасловенска огавност, идентична са сличним западним болестима. У Берклију тренутно предаје ваљда последњи представник пристојне француске прозе, Етјен Жилсон, веома симпатичан и жив иако има 85 година, подсећа на старог француског вртлара.

Од времена С. Поля постигао сам значајне успехе — одвикао сам се од пушења цигарета, пушим само лулу, а престао сам да конзумiram и алкохол, јер је за мене и мало погубно — стално сам повећавао дозе. А, чини ми се, да у писању тежак нечим смисленом. После *bachelor*⁴⁶ из антропологије оженио се наш старији син. Запослио се на San Francisco Medical Shool. Млађи је на првој години студија. Јесенас сам држао курс о позоришту, нажалост Венчане није изашла, а са тим сам рачунао, те су се студенти морали задовољити фрагментима у Ајриберновом преводу (саврешеном), који сам им читao. Срдечно Те грлимо, пољуши за Риту као и честите због тезе, иако с известним закашњењем.

Чеслав, Јанка

10.

30. III 69
978 Grizzly Peak Blvd.
Berkeley, Calif. 94708

Драги Витолдо,

Седам за машину да бих Те поштедео напора око дешифровања магнитног рукописа. Почеку од најважнијег. Савршено скватам Твоје бриге, јер су ме исте отерале из Европе. Не треба да сумњаш. Радим шта могу. Будимо трезвени. Готово је немогуће добити новац у Америци и за неког ко живи овде, а камоли у Европи. На основу наших разговора, мислим да не би ризиковала пут у Сједињене Државе, а форма позивања писаца, »због чести куће« је основна, наравно поред тера предавања, које изводе разни Битори, Роб-Грији (!), чак Понж. Што се тиче фондација, оне имају своје бирократске рубrike. Као писац-емигрант не спадаш ни у једну, поготову не у ону из комунистичке Европе. Осим тога, у овом тренутку веома се крещу фондови за словенско-источна питања, применују се ново симболи за помоћ (!), те ту су Црнци, те тзв. изграђен стаја. Па ипак пала ми је напамет идеја, која ми се чини генијална, мада можда ми се то само чини. Покушао је нешто. Новац на који мислим да је међународни, а не амерички или швајцарски. У вези тога морам писати у Швајцарску, зато остави ми мало времена. Наравно да знамо да си се оженио Ритом. Добро си то урадио. Веома је волимо, молим Тебе да пренеси јој то у моје и Јанкино име. Тебе молимо да не понављаш инфаркт, једном је доста. С обзиром да си преживео, не забуђу се више тиме. Важик, са којим сам се последњи пут видео на конгресу у Монреалу, одавно је имао инфаркт, али му то не смета да функционише оптимистички, иако не знам због чега је сада оптимиста, да ли из тамошњих, пољских разлога.

Имали смо брига. Јанка се разболела од синуса⁴⁷ — рентген је показао израслину, не знамо какву, у таквим случајевима мисли се на најгоре. Извршена је операција, показало се да није било ништа злодујно, али операција је операција, тек јој се сада враћа снага и здравље.

За Калифорнију имали смо изузетну зиму — магле, па олује, буре, пљускови. Сада је лепо пролеће, мање више кајун у Европи. Тако би требало да буде до лета, које је обично пуно хладне магле са океана.

Доста давно завршио сам књигу коју сам почeo да пишем у С. Полу, само што ми је преписивање одузело доста времена. Послао сам је Гједроцу, коме се јако допада, издаће је, али тек на јесен. То је есеј о мени и Америци, личнији од *Заробљеног ума* и *Родне Европе*, некакав трећи део те серије. Занима ме да ли ћеш прихватити наслов: *Сновићења најд Заливом Сан Франциско*.

За штампу припремам *Батова сећања*, снимљена на траци, у виду разговора са мном. У њима иступам као Ру⁴⁸. Онт ћеш ми се смејати, због оног што радим⁴⁹. Мој чест мотив је: Ако ја то не урадим, неће нико други. То је фантастична историја, благо за историчара, а да и не помињем књижевну Польску међуратног периода. Имам и

привизоран наслов: *Животопис на магнетној траци* — ис- причан Чеславу Милошу. Шта мислиш о таквом наслову?

Не разумем шта са Твојим књигама чини Грове Прес. Никада нисам имао добро мишљење о тој фирмама, која издаје најисплативије ствари на тржишту: копулација плус револуција. За тебе је већа штета, јер у Ајриберну имаш изврсног преводиоца. Надам се да ћеш га видети, пошто се спрема на ходочашће. Управо сам добио до њега писмо из Немачке, сматрам да ћеш бити индискретан, преписавши из њега делове који се односе на Тебе:

»Недавно сам прочитао и видео *Tango*. Фантастично! У праву сте, он је Гомбровичево дете, посебно *Венчану*. Случајно је БиБиСи приказао своју инсценацију *Венчану*, веома успелу. Били сте у праву и у вези још нечег. Управо сам завршио читање првог тома Гомбровичевог дневника, то је несумњиво круна свих осталих дела. Чим сам завршио књигу сместа сам пожелео да на коленима одем у Ванс и одам поштовање праведном гуруу. Ако Славистички одсек не призна превод *Незаситости* за докторски рад,

Слободан Парожанин

у шта много не верујем, написаћу свој докторат о Гомброчију, под Вашим покровитељством, наравно⁵⁰.

Док си се лудирао у »Новостима«⁵¹, бавио сам се не знањем пољских читалаца — шта би било када би сазнали да у универзитетском програму, бар на Берклију, заузимаш више места од оних које они сматрају »великима«, рецимо Жеромског и сл. А пропос, шта се догађа са »Cahiers de l'Herne«, мој студент Дејвид Бродски стајло се интересује, када ће изашти, због његовог есеја о Теби. Ти млади су веома осетљиви, када би неки критичар коначно објаснио америчкој публици о чему се ради, јер ништа не разумеју, сам ретко пишем чланке на енглеском, замара ме просвећивање шире америчке публике, то не сматрам својом функцијом. И Грове Прес морао би нешто да уради, али не чини ништа — када ће изашти следеће књиге?

Алкохол. И даље не пијем. Имам само-репресиван карактер, што није никаква врлина него напротив, али олакшава многа оваква »не«. Грлимо Те, пуно поздрави Риту

Чеслав

Најнежније Вас грлим и поздрављам

Јанка

11.

19. VI. 69

Драга Рита,

Хвала Ти за наочаре — стигле исправне и веома брзо. Погрешио сам што нисам одредио облик. Било би боље да су четвртастије, у сваком случају послужиће Јанки.

Што ти је време код нас — целе зиме и пролећа: магла, ветрови, измаглица. Истина, довольно је да одеш пар километара у дубину, даље од обале, и већ излази сунце. Осим тога, на универзитету гужва, такође у суседним уличицама, плус испити. Готово сви моји студенти, који су положили (18), писали су о Витолду — о *Фердинанду* или о *Порнографији*. Фредро је други популаран писац међу њима, јер су његове најзначајније комедије недавно изашле на енглеском.

Ево и распуста. Никаквих планова: Кренути у посету Европи још једном? Међутим, сва лудила, која починују с в д е, Европа опонаша, ако смем тако да кажем, ми смо на извору. Од тренутка када сам видео филм Битлса (последњи) постао сам непријатељ сентиментализма, својственог Хипи генерацији (прљаваца и прљавица), целокупног тог слудог и декадентног стила. Мислим да постаем све више скраут и побожан. Истину говорећи, једи-

48. Реч је о књизи *Mój wiek* t. 1—2, London 1978.

49. Реч је о *Miasto bez imienia* (Parzy 1969) и *Widzenia nad Zatoką San Francisco* (Parzy 1969).

50. Реч је о главној поеми бијрке *Miasto bez imienia*.

51. На крају, Ајриберн је превео само *Оперету* и то за издавачку кућу Calder and Boyars (Лондон 1971).

52. Милош то свој прилици помиње свој чланак *Приватне обавезе* према пољској књижевности (Култура 1969. nr 10), објављен после Гомбровичеве смрти.

9.

53. Реч је о серији писама читалаца о Гомброчију, његовом писању и ставу, објављеној у *Widomości*, која је започела Нападом Барбари Чубске и Гомброчевим Контрападлом (*Widomości* nr 37 од 15. септембра 1968.), а завршила се Гомброчевим Писмом Редакцији (*Widomości* nr 7 од 16. фебруара 1969).

54. Реч је о писму редакцији Културе 1968. nr 12, као одговору на текстове *Kronika angielska i Poezi publicystycznych Londynskich* (Juliusza Mieroszowskog) (Култура 1968. nr 11, с. 78—82). У њима Мјерошевски замера песничким умјетностима и политичко-друштвеним питањима.

55. *Bachelor* (of Art) — научни степен, који се стиче после завршетка вишних студија на хуманистички.

56. Синуси.

57. Реч је о Доминику де Руу, аутору *Razgovora o Gombrzycem*, најпре објављиваним у виду *Фрагмената из чињеници* (Култура 1967—1968.) а касније у књизи: *Entretiens avec Gombrowicz*, Bellfond, Paris 1968.

58. Упореди у Милошевој *Земљији Улро* (Parzy 1977. s. 26) Гомброчеву речењу о Милошевим радовима на историји књижевности и антологији савремене пољске поезије: »Хонес да губиши време на глупости... Милош ће да замисли Ничеа, који објаљује антологију!«

59. Писмо је у оригиналну на енглеском.

60. Види фусноту 53 уз писмо од 17. I. 1969.

61. Изашло је исте, 1969. године, с *предговором* Јана Кота.

62. Ради се о материјалној помоћи Гомброчију, коју Милош помиње 30. III. 1969.

63. Умро је 14. јуна у Визбадену. Још увек није потврђена претпоставка о са-моубиству.

С пољског превела Би-серка Рајчић

ни разлог за путовање у Европу био би: полетети право у Нишу и друмом у Ванс. Довољан разлог, с тим што је наша финансијска ситуација ове године нешто лошија. Осим тога, надам се да ће вас видети идуће године. Изашла ми је дебела књига *Историја пољске књижевности* на енглеском, коју ће ускоро добити. Ако Витолд закључи да сам умоболан, можеш му објаснити да се школске и универзитетске књиге добро продају, са чиме рачунам и да ће (надајмо се) финансијарите наше путовање. Иначе, прича се да сам урадио добар посао. Тако мисли и мој издавач (Macmillan).

Тренутно — ауто и нада да ћемо нешто открити. Ја сам већ открио: полиција ме је зауставила, јер сам возио 80 миља, а допуштена је брзина 65 миља, због чега сам платио 24 долара казне. Јанка је тријумфовала. Каже да је то једини начин да престанем да лудујем. У поверењу: путује се да би се прекинуло с рутином и са задовољством вратило спокојном животу.

Рита, гримо вас, а сада порука за Витолда.

Драги Витолде,

Венчање још није изашло⁶¹. Ј. Кот, који је био овде пре неколико дана, јавио ми је телефоном да је Грове Прес наручио од њега увод за Венчање. Такође је рекао да си мора да се вежеш за ту фирму, чија је специјалност Sex-Revolution. Односно, да те на тржишту третирају снобовски.

Нажалост, морам да Ти кажем да су моји напори у вези Тебе били безуспешни⁶². Односно, може се још нешто догодити, али већина аргумента иде у прилог томе да неће. Веома ми је жао, јер у овом тренутку немам ниједну другу идеју. Европа је тако шкрта, а цела Америка усмерена на унутрашње ствари, чак су некакви фондови за Чехе условљени тиме да морају доћи да предају на овдашњим универзитетима. На тренутке мислим да су универзитети лудило и да је Мао у праву када више образовања сматра каприцом. 8 милиона студената у Америци! Односно, 7 900 000 полуинтелектуалаца. У Кини у фризерској радњи је запослено 20 радника, а у Америци 2. С обзиром на аутоматизацију и побољшање привреде мора бити више студената. Међутим, Мао ће убрзо бити светац (?) целе Латинске Америке. Није истина, не верујем да попушташ. Уместо да пишеш, само губиш време на трговачка писма.

Од срца Те грлим

Чеслав

Умро је Хласко. Највероватније извршио самоубиство у Минхену⁶³.

Избор и превод: Бисерка Рајчић

СТРАТИШТЕ

Преостао само видиковач: видика више нема: рушевине
Попнеш се високо и доминираши ничему
Завоје ручно израђујемо: разбој је детаљно нем
Игралиште је уредно засађено авиона бомбама

Људи се баве геометријом: састављају кров и подрум
Нема више паралелних игара: остале само грубе
Нема више игара: зна се: прст, нишан, ороз, рупа у глави
Између подрума и крова провидне пароле и пејсаж

Кроз призор дневни ружни се проводи најрт сутрашњег.
С видиковца посматрамо поплаву бесмисленог
Збоку прогласимо за смисао у недостатку циљева
Игралиште се претвори у стратиште: Како се вратити

Зоран Славић

Панонско небо нас гледа и прекида остатак вечног
Зна да носимо прах смрти на глави
Гости никако да испратимо: Време сетве је истекло

Дозивамо се накнадно: Залуд јер обале су одбегле
Средином воде провидна лађа урања у ватру
С обе стране залудно сопствене сенке спаљују

Покушамо да схватимо. Да прекопамо. Да засадимо
Гости су отишли: У кући нам оставили промају
На кров заборавили. Путу истопили. Воду проукли

Преостало нам једино размак којим се отиче

Зоран Славић

ЛЕТО ПРЕД РУЖНУ ЈЕСЕН

Као да смо знали да нам тенкови не слуте добро
Детелином смо се прекрадали склашишту дуге
Ко би веровао књигама у времену слика
У врељини ноћи одјек бубњева: колоне. Вести

Само ретки су приметили: музеји се спремају и празне
Лето се усјава. Трубе. Сваки дан трубе и свеће
Уберем зелену јабуку јесен да спреман дочекам
Доцкан просторији прича: изневерени мрак прети

Као да је лето знало да на јесен гусенице слеђу

Зоран Славић

ПРИМИРЈЕ КО ЗНА КОЈЕ

Они што су плен данима развлачили буду нездадољни
Неки их ометају у преношењу знамења: други плачу
У повратку их сачека гомила говорника и психијатар
Ми их са обале посматрамо као грубе људе са екрана

Реч примирје некако да прогутамо и одложимо трајно
Тамо не сувише далеко још се цртају минска поља
Горки светионик равницу плаши двострукочврш лица
Врађају се људи: Препознајемо брану и сопствени бол

Још не показујемо знаке прибраности: Птице више нема

Зоран Славић

ОБАЛЕ С ПРЕВИШЕ РАЗМАКА

Искушавали смо љавола: Размицали превише обале
Из жеље за кровом погрешно искорачили у будуће
Почели да отичемо у прошлост као некад море

ПОКРИВЕН ИСТОРИЈОМ

Од непогоде решим у историју да утекнем
На прозивке дана упорно одговарам цитатима
Савремене замке тумачим одлежалим мудостима
Ипак: На путу за Минсену војна полиција се испречи

Кажем: идеја у долину вучјих зуби код пророчица
Људи џонтролисаних сна презиво ме одmere
У рукавицу потпуно нашем бесни рат: Одговоре
Историја и логика биле можда важне када победимо

Видим како неисмене наоружавају: Писмене саслушавају
Мени у коферу труне Јонско море: реком лешеви стижу
Као да је чудовиште уз Минотаура прескоцило време
Док ми униформу облаче говорим лирику Итаке

Тебе ће историја да сачека: Подсмешиљиво веле
Молим их да пошаљу донисницу Тукидиту и маји
Сутра се увежбава десант на село са таоцима
Два се времена мимоилазе: Мене ни у једном нема

Прекратка ми историјска кабаница: провирују минска поља
Коме ли ће пре стићи донисница

Зоран Славић

ВРАЋАЊЕ

Загазиш срамно у граничне пределе завичаја
После седамнаестог пунца све их закопају

Скелети бивших света испунили цепове и часновник
Приказују нам успорене филмове поубијаних статиста
У прекопавању завичаја трулеж херојски превазиђе ведрину

Сличност с бившим светом мами пролазнике и зависнике
У глави завичаја рупа: празнина се теши историјом
Азбуку коју памтиш зловоља изједа одмах из раскрша

Преостане свраб што квари између јесени и пролећа
Завичајем и даље теку реке, а јутра ипак свиђу

Зоран Славић